

BROEKER

BIJDRAGEN

Uitgave van de Vereniging "Oud Broek in Waterland"

Verschijnt 2 tot 3 maal per jaar.
Wordt aan de leden gratis toegesonden. Redactie-adres: Laan 38
1151 AB Broek in Waterland

Gehele of gedeeltelijke overname van de inhoud slechts met toestemming.
Copyright ©1998 Broek in Waterland
Nr. 42 (oktober 1998)

Meer over Antoine-Ignace Melling en zijn 'Gezicht van Broek', A° 1812.

Bijna twintig jaar geleden werd in de *Broeker Bijdragen* een grote gouache-tekening uit het musée Marmottan te Parijs gepubliceerd, waarop de Franse kunstenaar Melling met veel precisie de kom van het dorp in beeld heeft gebracht (Nr. 18, maart 1979). Dat werk is misschien wel het belangrijkste gezicht op Broek dat tot nu toe bekend is, door zijn formaat (61 x 95 cm), door zijn kleurenrijkdom en door de nauwkeurigheid waarmee het voorbereid en uitgevoerd is (zie afb. 1). Gelukkig is het schilderij, in het voorjaar van 1991, gedurende twee maanden in het Rijksmuseum te zien geweest, op een tentoonstelling gewijd aan de kunstenaar.

Sedert dat artikel van 1979 is er over Melling en over zijn bezoek aan Broek heel wat meer bekend geworden. Tegelijk met de tentoonstelling verscheen een fors boek over hem, van de hand van Dr. C. Boschma, getiteld: *Antoine-Ignace Melling (1763-1831), reizend kunstenaar* (Abcoude 1991). Recenter, van dezelfde auteur: *Antoine-Ignace Melling, Lettres de Hollande et des villes anséatiques* (Parijs - Zwolle 1997). Uit een grondig onderzoek dat aan deze publicaties is voorafgegaan is om te beginnen gebleken, dat de reeks topografische gezichten waartoe ook Broek behoort, niet (zoals men destijds meende) getekend is als souvenir voor koningin Hortense van Holland, de echtgenote van Lodewijk Bonaparte, maar als onderdeel van een *Galerie française d'architecture* ter meerdere glorie van Keizer Napoleon zelf. Dat moest een heel omvangrijke verzameling worden, van honderden gezichten uit alle departementen van Napoleon's rijk. De onderneming strandde echter en Melling kwam niet verder dan schetsen in Holland en een stukje Duitsland. Daarvan werden er maar enkele op groot formaat in kleuren uitgevoerd. Broek in Waterland was er daar één van.

Een paar jaar geleden deed men nog een nieuwe ontdekking: zeventig brieven die de kunstenaar op zijn Noordelijke reis naar huis had geschreven, bleken nog in familiebezit bewaard. Ze zijn inmiddels aangekocht voor de verzameling van de Fondation Custodia, in het Institut Néerlandais te Parijs. De brief over zijn bezoek aan Broek is zó beeldend, dat zij op de volgende pagina met toestemming van de vertaler, de eigenaar en de uitgever in haar geheel uit het boek *Lettres de Hollande* wordt overgenomen.

Peking, of Broek in Waterland, 31 juli 1812.

Ik kan nog niet van mijn verbazing bekomen, ik heb veel gereisd in mijn leven, maar ik ben nog nooit in zo'n merkwaardige streek geweest als in dit kleine dorp. U hebt sprookjes gelezen van betoverde steden en kastelen, welnu, ik ben nu temidden van die betoveringen. Vanmorgen ben ik om acht uur uit Amsterdam vertrokken en om half twaalf in Broek aangekomen, ons rijtuig hield stil voor het dorp, eenvoudigweg omdat er in het dorp geen rijtuigen worden toegelaten. De herberg is aan de buitenkant, en nauwelijks aangekomen ben ik naar de maire gegaan, voor wie ik brieven had, en terwijl ik het betoverde dorp doorwandelde bewonderde ik links en rechts de huizen, de tuinen, de hoven, zelfs het plaveisel trok mijn aandacht. De huizen zijn op zijn Chinees gebouwd, geheel in olieverf geschilderd, de deuren rijk en zeer smaakvol gebeeldhouwd, en ook de ramen, en de sloten en deurknoppen glimmen als goud. Voor elk huis is een bloementuin, omgeven door gebeeldhouwde balustrades op z'n Chinees. De daken van de huizen zijn bedekt met geglaazuurde pannen alsof het porselein is, de straten zijn in mozaïek geplaveid. Het dorp is gebouwd rondom een prachtig en zeer visrijk meer, waar heel mooie kanalen op uitkomen. Aangekomen bij het huis van de maire was alles gesloten, hij was niet thuis, tot wie moest ik me wenden? Ik zag niemand op straat en de bewoners laten niemand binnen, en gaan overdag niet naar buiten, om het plaveisel te sparen, kortom alles is wonderlijk en tegelijk boeiend in dit dorp. Omdat ik niemand zag om tegen te praten, ben ik gewoon maar aan de kant van het meer gaan zitten in het hart van het dorp, en daar ben ik begonnen met tekenen. Een ogenblik later zei een man die zich achter mij bevond, in goed hollands; "Mijnheer, U zit niet goed, kom op deze steiger, daar zult U makkelijker kunnen tekenen". Inderdaad zat ik er niet goed voor en ik aanvaardde met genoegen het vriendelijke aanbod van deze landman. Tegen de avond zag ik dames en heren komen, aange trokken door nieuwsgierigheid om mijn tekening te zien, waarvan ze verrukt waren en me verze kerden dat ze nog nooit zo'n nauwkeurige tekening gezien hadden, en van zo'n welgekozen punt, als mijn schets. Er is zelfs een tekening gemaakt voor de Keizerin, maar van een tegenoverliggend punt, en naar het zeggen van de inwoners is deze op geen stukken na zo goed als die van mij. Ik vond deze goede lieden zeer vriendelijk op straat, maar geen van hen heeft me aangeboden zijn huis van binnen te bekijken, hoewel ik daar mijn belangstelling voor toonde, maar ze doen alsof ze gek zijn, en ik moest mij tevreden stellen met mijn tekening, die men mij toestond, of liever die ik mezelf veroorloofd heb in de openlucht te maken.

Alkmaar, 1 augustus 1812, om twaalf uur

Vanmorgen om vier uur ben ik uit het wonderlijke dorpje Broek vertrokken en ik ben net een half uur geleden in Alkmaar aangekomen (enz.).

Aan de hand van dit relaas kunnen wij de kunstenaar op zijn wandeling door het dorp precies volgen. Van de herberg 'De Zwaan' aan de Jaagweg, door de Dorpsstraat en langs het Havenrak naar De Erven, waar hij aanbelt bij de Maire, Harmen Bakker, die in het beroemde 'huis met de vier schoorstenen' woont (ter plaatse van het huidige huis De Erven nr. 32). Bakker blijkt echter niet thuis en Melling loopt nu terug om aan de oever van het Havenrak te gaan zitten tekenen. De vriendelijke man, die hem een betere plaats aanbiedt is zonder twijfel Cornelis Doncan geweest, de caféhouder (ter plaatse van het huidige huis Havenrak nr. 37), die in 1803 van de vroedschap toestemming had gekregen om in het water een - met leuning omgeven - terrasje te bouwen; het werd toen een 'balkon' genoemd. Melling tekent daar vlijtig verder, totdat zich tegen de avond een aantal dames en heren bij hem voegt, die blijkbaar zo goed Frans spreken, dat ze een gesprek met

de kunstenaar beginnen en hem o.m. vertellen over een andere tekening, gemaakt voor de Keizerin, d.i. Marie Louise, Napoleons tweede vrouw. Door wie dit gezicht op Broek is getekend en waar het is gebleven is echter onbekend.

Op de grote gouache-tekening in musée Marmottan is Doncan's balkon ook afgebeeld. Men ziet daar Melling zelf, bezig met tekenen, en achter hem twee mannelijke en twee vrouwelijke inwoners. Ze zijn allen ouderwets, nog op 18de eeuwse wijze gekleed. Dat geldt ook voor een tweetal heren, dat even opzij van hen staat (zie afb. 2).

In tegenstelling tot het andere groepje weten we hier wèl wie het zijn. Althans bij één: de oudere man met de hand in zijn vest. De ridderorde met het rode lintje op de revers van zijn jas identificeert hem als de Maire Harmen Bakker. Hij had deze hoge onderscheiding, de Légion d'Honneur, nl. pas onlangs gekregen, na het bezoek dat Napoleon op 15 oktober 1811 aan ons dorp gebracht had, en waarbij de Keizer bij Bakker thuis ontvangen was ¹. De veel jongere man, die naast hem staat, zou zijn zoon Klaas kunnen zijn, de eigenaar van de zo prominent afgebeelde, destijds vermaarde koepel, toen nog maar kort geleden gebouwd ².

De heel secure schets, die Melling toen in Broek heeft getekend, om aan de hand daarvan thuis de grote gekleurde versie te maken, die nu in het museum hangt, is een jaar of tien geleden uit Frankrijk weer naar Broek teruggekeerd en in het bezit van de schrijver gekomen. De figuren op de voorgrond staan daar echter niet op en van dit groepje moet de kunstenaar dus een aparte tekening gemaakt hebben. Uit zijn brieven weten we, dat hij daarvoor een speciaal schetsboek bij zich had, dat hij 'mon livre de costumes' noemde ³. Helaas is het in losse bladen verspreid geraakt.

Nu rijst de vraag: hoe kon Melling de Maire Bakker afbeelden? Hij had hem immers niet thuis getroffen? Heeft misschien één der ingezetenen, bijvoorbeeld de kastelein van de herberg - in schoofrans - de man beschreven? Of kan Melling later op de dag toch nog opnieuw bij Bakker geweest zijn en er zelfs samen met zijn knecht Yvan gedineerd hebben, zoals C. Boschma aanneemt? ⁴. In de brief aan zijn vrouw vertelt hij er niets over. Hij beklaagt zich integendeel, dat hij geen enkel huis van binnen gezien heeft, een opmerking die hij in een latere brief nog eens nadrukkelijk herhaalt ⁵. Het zou intussen misschien wèl de oplossing zijn voor de vraag hoe Melling in staat is geweest Harmen Bakker zo duidelijk af te beelden. En wat diens getrouwde zoon Klaas betreft, die moet daar dan 's avonds ook aan tafel hebben gezeten. Nu bestaat er van Harmen Bakker een heel bekend geschilderd portret (zie afb. 3), maar daar raken we opnieuw in de raadsels. De Maire is ook hier afgebeeld met de Légion d'Honneur, nu echter in moderne kleding en zittend in een 19de eeuwse armstoel. Deskundigen dateren deze beide omstreeks 1820. Dat zou nog net kunnen, want Bakker overleed in 1821. Maar: er staat op het doek van dit portret een oud opschrift in grote, met zwarte verf geschilderde letters: *Monsieur Harm. Bakker, Maire de Broek en Hollande, nommé Membre du Légion d'Honneur par notre Empereur Napoléon le Grand*. 'Notre Empereur' dat kon men in het door hem ingelijfde Holland alleen zeggen vóór de terugkomst van Prins Willem van Oranje, die als Willem I op 2 december 1813 tot Souverein Vorst werd uitgeroepen.

Veel ongerijmder nog is wat het portret zelf te zien geeft. De - onbekende - schilder heeft hier een man afgebeeld, die ten hoogste 40 jaar oud is! Toen had Bakker nog lang geen ridderorde. Nu kan die er eventueel wat later opgeschilderd zijn, maar dan kloppen toch nog altijd de stoel en de kleding niet. In de tijd dat die in de mode waren was Bakker immers al een eind in de zestig.

De herkomst van dit doek is niet verder te traceren dan tot ca. 1912-'13. Het kwam toen voor op een openbare kunstverkoop bij Frederik Muller te Amsterdam en werd daar gekocht door de Zaanse oudheidkundige G.J. Honig. Er werden toen ook vanuit Broek pogingen ondernomen, zowel door de burgemeester als door W. van Engelenburg, maar beiden boden een te laag bedrag ⁶. Het schilderij bleef in de familie Honig, tot het in 1969 opnieuw in Amsterdam ter veiling kwam en in het bezit van de schrijver geraakte.

In de loop van de jaren is het werk herhaaldelijk en in verschillende historische context afgebeeld, maar de chronologische tegenstrijdigheden werden, als ze al iemand zijn opgevallen, nooit gesignaleerd. Ook de auteur zelf, die het portret nu al bijna dertig jaar in huis heeft, zag er aanvankelijk geen probleem in, maar moet nu bekennen met de identiteitspuzzel die het oplevert, geen raad te weten. Misschien komt er bij een van zijn zeer talrijke nazaten - onder hen zijn de Prinsen Maurits, Bernhard, Pieter-Christiaan en Floris, via hun vader Mr. Pieter van Vollenhoven ⁷ - nog eens een document tevoorschijn, dat hierin de oplossing brengt.

J.W. Niemeijer

NOTEN

1. W. van Engelenburg, Napoleon te Broek in Waterland, October 1811, in: Het Nieuws van den Dag 30 Oct. 1911.
2. De bouwvergunning werd verstrekt op 21 april 1808.
3. Lettres (1997), p. 320.
4. Lettres (1997), p. 47 en p. 257.
5. Lettres (1997), p. 283.
6. Blijkens een brief van W. van Engelenburg in het dossier Bakker bij de Stichting Archief Honig(h) te Zaandijk.
7. Mr. W.W. van Valkenburg, De voorouders van Pieter van Vollenhoven, in: De Nederlandse Leeuw LXXXIII, april-mei 1965, Kolom 97 e.v.; het portret van Harmen Bakker afgebeeld K. 189-190.

Afbeelding 1) A.I. Melling (1763-1831),
Gezicht van Broek in Waterland, 1812.

Gouache en aquarel, 61 x 95 cm.,
Parijs, Musée Marmottan.

Afbeelding 2) Detail uit afbeelding 1.

Afbeelding 3) Portret van Harmen Bakker (1754-1821), door een onbekende schilder.

Doek 83 x 68 cm. Verz. JWN.